

YASHIL INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNING ILG'OR XORIJ TAJRIBASI VA UNI O'ZBEKISTON MINTAQALARIGA MOSLASHTIRISH

To'xtayev Maqsud Mansurovich

*Buxoro davlat universiteti,
mustaqil izlanuvchisi*

D.Sh.Yavmutov

*i.f.d., professor, ilmiy rahbar
Buxoro davlat universiteti*

Annotatsiya. Maqolada Germaniya, Daniya, Xitoy, AQSH va Janubiy Koreya kabi yetakchi davlatlarning yashil investitsiyalarni jalb qilish tajribasi qiyosiy tahlil qilinadi. Xalqaro modellarning umumiy xususiyatlari aniqlanib, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik tajribasi asosida ushbu yondashuvlarni O'zbekiston mintaqalari sharoitiga ijodiy moslashtirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqiladi.

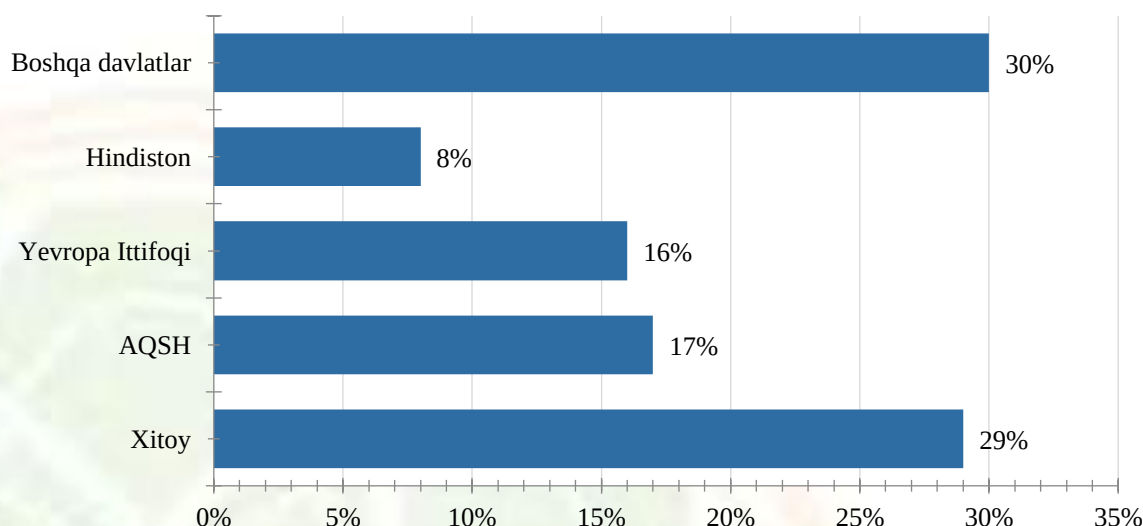
Kalit so'zlar: xorij tajribasi, yashil investitsiyalar, feed-in tarif, yashil taksonomiya, xalqaro moliya institutlari.

Jahonning yetakchi davlatlari yashil investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha boy va xilma-xil tajribaga ega. Bu tajribalarni o'rganish O'zbekiston sharoitida yashil investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq har bir davlat o'z institutsional va energetik sharoitidan kelib chiqib o'ziga xos mexanizmlardan foydalanadi, shu bois xorijiy tajribani mexanik ko'chirish emas, ijodiy moslashtirish talab etiladi.

Yetakchi davlatlarning yashil investitsiyalarni jalb qilish modellarini qiyosiy tahlil qilish, ularning umumiy muvaffaqiyat omillarini aniqlash va O'zbekiston mintaqalari sharoitiga moslashtirish xalqarolashishning asosiy masalalaridan sanaladi.

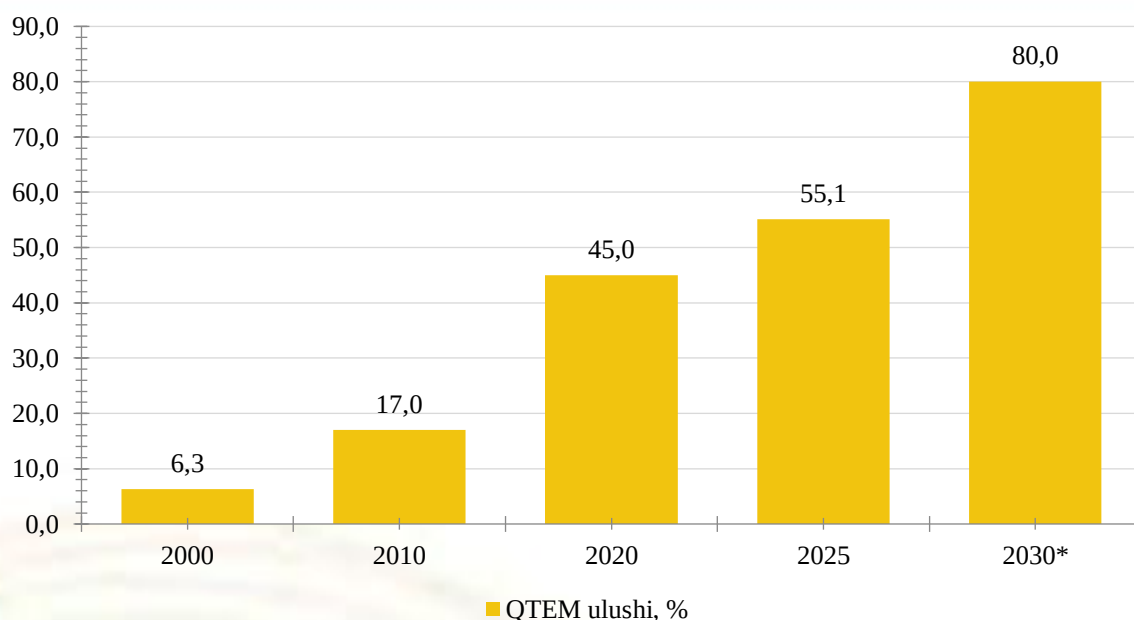

Jahonda toza energetika investitsiyalari 2025-yilda rekord darajaga - taxminan 2,2 trillion dollarga yetdi, ammo ular davlatlar bo'yicha notekis taqsimlangan (1-rasm). Xitoy jahon yetakchisi sifatida umumiy hajmning qariyb 29 foizini tashkil etadi, undan keyin AQSH va Yevropa Ittifoqi turadi. Bu taqsimot yashil investitsiyalarni keng miqyosda jalb qilgan davlatlar mustahkam institutsional asos va rivojlangan moliya bozorlariga ega ekanligini ko'rsatadi.

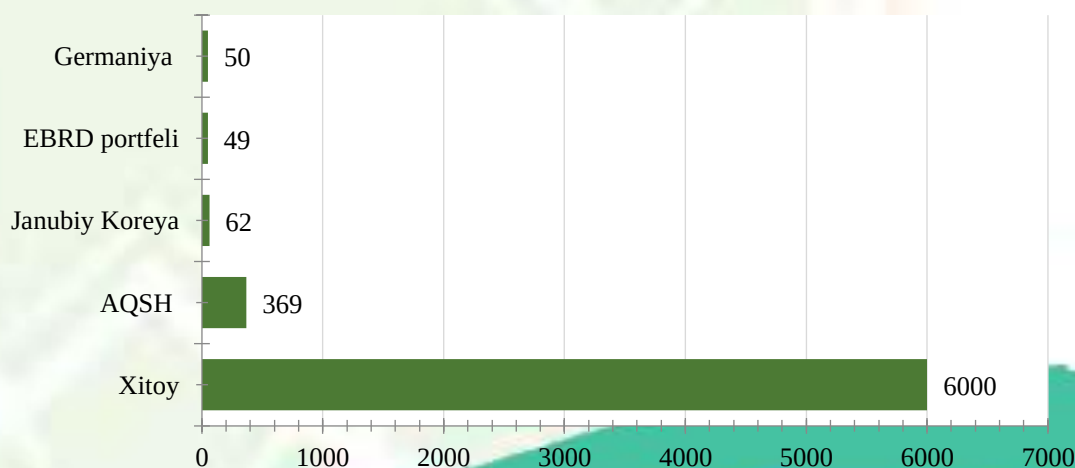
1-rasm. Jahon toza energetika investitsiyalarining davlatlar bo'yicha taqsimoti (2025-yil)

Germaniya tajribasi yashil investitsiyalarni jalb qilishning eng muvaffaqiyatli misollaridan biridir. Uning "Energiewende" strategiyasi doirasida 2000-yilda qabul qilingan "Qayta tiklanuvchi energiya manbalari to'g'risida"gi qonun feed-in tariflar mexanizmi orqali yashil investorlar uchun 20 yillik kafolatlangan daromadni ta'minladi[2]. Natijada yalpi elektr energiya iste'molida qayta tiklanuvchi manbalar ulushi 2000-yildagi 6,3 foizdan 2025-yilda 55,1 foizgacha oshdi (2-rasm).

2-rasm. Germaniyada qayta tiklanuvchi energiya ulushining joriy va maqsadli o'sishi

Daniya 100 foiz qayta tiklanuvchi energiyaga o'tish maqsadini qo'ygan birinchi davlatlardan biri bo'lib[4], shamol parklarini jamoaviy egalik qilish modeli orqali kichik hududlarning ham diversifikatsiyalanish imkoniyatini namoyish etdi[7]. Osiyo modelida Xitoy davlat banklari yashil kreditlari va yashil moliya tajriba zonalari orqali yetakchilikni qo'lga kiritdi, Janubiy Koreya esa "K-Taksonomiya" orqali yashil moliya bozorining institutsional asosini yaratdi. Amerika modelida AQSH "Inflyatsiyani pasaytirish to'g'risida"gi qonun doirasida 369 mlrd dollarlik yashil rag'batlantirish paketini joriy etdi. Turli davlatlar tomonidan jalb qilingan yashil moliya miqyosi 3-rasmida keltirilgan.

3-rasm. Yetakchi davlatlarda yashil moliya miqyosi (mlrd AQSH dollari)

Xalqaro tajribaning qiyosiy tahlili muvaffaqiyatli davlatlarda beshta umumiy xususiyat mavjudligini ko'rsatadi (1-jadval): qonun bilan mustahkamlangan uzoq muddatli yashil siyosat; kompleks moliyaviy rag'batlantirish vositalari; mintaqaviy va munitsipal darajadagi tashabbuslar; yashil moliyalashtirishning institutsional ekotizimi; xalqaro hamkorlik va texnologiya transferi.

Davlat	Asosiy mexanizm	Diversifikatsiyaga ta'siri
Germaniya	Feed-in tariflar, kooperativlar	QTEM ulushi 6,3%→55,1%
Daniya	Shamol parklariga jamoaviy egalik	Kichik hududlar diversifikatsiyasi
Xitoy	Yashil kreditlar, pilot zonalar	YaIMning 10%i toza energiyada
AQSH	Soliq imtiyozlari (IRA)	369 mlrd dollar rag'batlantirish
Janubiy Koreya	K-Taksonomiya	Yashil moliya bozori asosi

Xalqaro moliya institutlari tajribasi O'zbekiston uchun bevosita amaliy ahamiyatga ega. EBRDning O'zbekistondagi yashil iqtisodiyotni moliyalashtirish dasturi mahalliy banklar orqali kreditlash modelining samaradorligini ko'rsatdi: dastur doirasida to'rtta hamkor bank orqali 179 ta kredit ajratildi[1]. O'zbekiston 2023-yilda Milliy yashil iqtisodiyot taksonomiyasini joriy etib[6], Janubiy Koreya tajribasiga o'xshash institutsional bazani shakllantirish yo'lini tanladi. M.Migliorelli va P.Dessertine ta'kidlaganidek, faqat bitta moliyaviy vosita bilan kifoyalanish yetarli emas — kompleks yondashuv zarur[5].

Xalqaro tajriba tahlili yashil investitsiyalarni jalb qilishda yagona universal model mavjud emasligini ko'rsatadi. O'zbekiston mintaqalari uchun quyidagi

yoʻnalishlar maqsadga muvofiq: Germaniyaning EEG modeli asosida qayta tiklanuvchi energetikaga jamoaviy yashil investitsiyalarni jalb qilish (2025-yilda joriy etilgan “yashil tariflar” tizimi buning poydevori); Xitoy tajribasi asosida mintaqalarda yashil moliya pilot zonalarini tashkil etish; Janubiy Koreya tajribasi asosida Milliy taksonomiyani yashil moliya vositalari bilan izchil bogʻlash. Dastlabki bosqichda esa aralash moliyalashtirish va xalqaro fondlar bilan hamkorlikka asoslangan model, mamlakatning institutsional sharoitini hisobga olgan holda, eng maqbul yoʻnalish hisoblanadi. Shu bilan birga, xorijiy tajribani Markaziy Osiyoning suv resurslari cheklanganligi va ekologik muammolaridan kelib chiqib ijodiy moslashtirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. European Bank for Reconstruction and Development. Green Economy Financing Facility: Uzbekistan Programme Results. – London: EBRD, 2024.
2. Hake J.-F., Fischer W., Venghaus S., Weckenbrock C. The German Energiewende – History and status quo // Energy. – 2015. – Vol. 92. – Pp. 532–546.
3. IEA. World Energy Investment 2025. – Paris: International Energy Agency, 2025.
4. Lund H., Mathiesen B.V. Energy system analysis of 100% renewable energy systems – The case of Denmark // Energy. – 2009. – Vol. 34, No. 5. – Pp. 524–531.
5. Migliorelli M., Dessertine P. (eds.). The Rise of Green Finance in Europe. – Cham: Palgrave Macmillan, 2019. – 273 p.
6. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son qarori bilan tasdiqlangan Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasi. – URL: <https://lex.uz>
7. Sovacool B.K. Energy policymaking in Denmark: Implications for global energy security and sustainability // Energy Policy. – 2013. – Vol. 61. – Pp. 829–839.